

บทบรรณาธิการ

“โลกใบใหญ่ใบเดิม กลับไม่เคยต้องเหงาใจ แค่นั้นมันยังมีเธออยู่ตรงนี้”

ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เริ่มก่อร่างและขยายตัวมานับแต่ศตวรรษที่ 19 ในโลกตะวันตก อันเป็นผลพวงต่อเนื่องมาจากยุคแห่งการปฏิวัติอุตสาหกรรม จนกลายเป็นวัตถุดิบที่นักทฤษฎีสังคมศาสตร์และสื่อสารศึกษาสนใจหาคำตอบเรื่อยมาจนถึงปัจจุบันก็คือ ปรากฏการณ์ที่เรียกว่า “สังคมมวลชน” (mass society) อันหมายถึงอารยธรรมสังคมที่เปลี่ยนผ่านจากวิถีการผลิตดั้งเดิม มาสู่อารยธรรมสังคมนรูปแบบใหม่ ที่ด้านหนึ่งก็ทันสมัยตามรอยระบบเศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรม แต่อีกด้านหนึ่งกลับกลายเป็นสังคมที่มีการรวมตัวกันของปัจเจกบุคคลที่แตกต่างหลากหลาย ไร้ราก กระจายกระเจา หรือแม้แต่แปลกแยกและไร้แรงเกาะเกี่ยว (alienated and atomised)

“คนเคยเหงา เคยรู้สึกเหวว่า เคยมองหาความรักนั้นมันอยู่ที่ใด โลกใบใหญ่เหลือเกิน มีผู้คนอยู่มากมาย แต่หัวใจมันกลับเหงาขึ้นทุกที...”

บทเพลง “มากกว่ารัก” ต้นฉบับที่ขับร้องโดย พีท พล และคัฟเวอร์ใหม่โดย ไรส ศรินทิพย์ ดูจะสื่อสารอารมณ์ความรู้สึกของผู้คนที่อยู่ในสังคมมวลชนแบบนี้ได้อย่างชัดเจน ทั้งความรู้สึกเหงา ความเหวว่า ไร้ซึ่งความรัก และสายสัมพันธ์ แม้จะอยู่ในโลกที่หลอมรวมผู้คนมากมายเอาไว้ด้วยกัน

“...แต่เมื่อฉันได้พบกับเธอ สิ่งที่คุณให้ฉันไม่รู้มันคืออะไร โลกใบใหญ่ใบเดิม กลับไม่เคยต้องเหงาใจ แค่นั้นมันยังมีเธออยู่ตรงนี้...”

แต่อย่างไรก็ดี สองศตวรรษผ่านไป ในบรรยากาศแห่งสังคมมวลชนเช่นนี้ นักทฤษฎีสังคมศาสตร์บางคนก็เริ่มตั้งข้อสังเกตว่า ตัวแปรสำคัญที่เอื้อให้ปัจเจกบุคคล (หรือแม้แต่สถาบันต่างๆ) ปรับตัวต่อความเปลี่ยนแปลงได้ก็คือ การทำหน้าที่ของสื่อและการสื่อสาร ซึ่งในทางกลับกัน หากการสื่อสารทำหน้าที่ผิดพลาด และปัจเจกบุคคลมีอาจปรับปรนรับสภาพกับความแปลกแยกดังกล่าวได้แล้ว คนคนนั้นก็จะเป็นกลุ่มผู้เปี่ยงเบน (deviance) ที่ลุกขึ้นมาทำลาย หรือแม้กระทั่งต่อต้านกับ “โลกใบใหญ่ใบเดิมๆ” ที่มนุษยชาติกำลัง

เผชิญหน้าต่อความแปลกแยกกับตนเองและโลกรอบตัว

ด้วยเหตุฉะนี้ วารสารวิชาการ *วารสารศาสตร์* ฉบับนี้เริ่มเล่มว่า “โลกใบใหญ่ใบเดิม กลับไม่เคยต้องเหงาใจ แค่นั่นยังมีเธออยู่ตรงนี้” จึงมุ่งเน้นเจาะลึกให้เห็นถึงบทบาท และศักยภาพของสื่อและการสื่อสาร อันมีผลต่อการปรับตัวของปัจเจกบุคคลในสภาวะแปลกแยกแตกต่างของสังคมมวลชน

ใน “โลกใบใหญ่เหลือเกิน มีผู้คนอยู่มากมาย” นั้น คนกลุ่มแรกๆ ที่นักสื่อสารศึกษาสนใจวิเคราะห์ภาพการต่อสู้ปรับตัวของเธอและเขาเหล่านั้นก็คือ บรรดาเด็กและเยาวชน (ที่บ่อยครั้งมักถูกจินตกรรมไปว่า “อ่อนแอและเปราะบาง”) บทความกลุ่มแรกของเล่มวารสารฉบับนี้จึงชวนกันตั้งคำถามต่อสภาพการณ์ การสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชน โดยเริ่มต้นจากบทความของ ระวีวรรณ ทริพย์อินทร์ ที่ออกแบบโครงการนาร่องเพื่อพัฒนาและจัดทำหลักสูตรการสร้างสรรค์สื่อที่เหมาะสมกับพัฒนาการเด็กปฐมวัย 3-6 ปี ด้วยการทดลองผลิตรายการโทรทัศน์ต้นแบบ และการทำบททดสอบกับผู้ชมวัยเยาว์ ผู้เขียนได้ให้ข้อเสนอแนะต่อการผลิตสื่อสร้างสรรค์ที่ตอบโจทย์การปรับตัวของเด็กปฐมวัย เพื่อนำร่องไปสู่การออกแบบสื่อที่เหมาะสมกับมนุษย์ตัวเล็กๆ ผู้ได้ชื่อว่าเป็น “ผ้าขาวอันบริสุทธิ์” ของสังคมต่อไป

หากวิกฤติอัตลักษณ์และตัวตนเป็นปัญหาหลักของกลุ่มเยาวชน โดยเฉพาะวัยรุ่นเพศหญิงด้วยแล้ว กมลมาศ ชาญวิเศษ ได้ใช้เครื่องมือชาติพันธุ์วรรณนาออนไลน์ (online ethnography) มาวิเคราะห์และเผยให้เห็นว่า ในท่ามกลางวาทกรรมหลักที่กำหนดกดทับการแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์ทางเพศของเยาวชนอยู่นั้น สื่อสังคมออนไลน์กลายเป็นพื้นที่ที่วัยรุ่นหญิงจากหลากหลายชนชั้นได้เลือกมาปะทะประสาน ทั้งปรับตัว ต่อรอง หรือต่อต้านวาทกรรมครอบงำอย่างเข้มข้น ในบริบทแห่งชีวิตประจำวันของพวกเขา

จากนั้น บทความอีกสองเรื่องถัดมาได้เลือกกรณีศึกษาเยาวชนที่มีคุณลักษณะแตกต่างออกไป นั่นคือ กลุ่มผู้ที่เปี่ยงเบนจากบรรทัดฐาน (deviance) หรือผู้อยู่ในสภาวะที่ต่อต้าน (resistance) ต่อระบอบสังคมใหญ่อย่าง “สุดลึ้มที่มประตุ” กันเลยทีเดียว โดยในบทความเรื่องแรกนั้น คันธรีรา ฉายาวงศ์ ได้วิเคราะห์

บทบาทของซีรีส์เกาหลีและซีรีส์ไทยกับการสะท้อนภาพของ “อาชญากรเด็ก” ผู้ยืนอยู่นอกกริด นอกอาณาเขตของกฎเกณฑ์ทางสังคม ภายใต้สภาวะที่ตัวละครเด็กมีอาจปรับตัวจากการถูกระงับทางสังคม พวกเขาได้เลือกลุกขึ้นมาต่อสู้ และแสดงออกซึ่งความสามารถที่เกินวัย จนนำไปสู่การตั้งคำถามต่อสถาบันกฎหมาย ที่อาจไม่เท่าทันกับความเปลี่ยนแปลงของปัญหาอาชญากรรมเด็ก ซึ่งดำรงอยู่ในโลกจริง

กับอีกบทความถัดมาของ ธีระพล ศิริทัพ ที่เลือกศึกษาภาพตัวแทนในภาพยนตร์แก๊งสเตอร์ของไทย และความหมายของตัวละครพระเอกวัยรุ่นที่เป็นนักแสดงอัมพาต ผู้หันไปเลือกยืนอยู่นอกอาณาบริเวณของบรรทัดฐานทางสังคม ผู้เขียนไม่เพียงชี้ให้เห็นกลวิธีการสื่อสารอันหลากหลายเพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับอุดมการณ์แบบ “สีเทา” ที่ซ่อนชุกอยู่ในตัวละครเปี่ยมเบนกลุ่มนี้เท่านั้น หากแต่การศึกษาในมิติของผู้รับสารวัยรุ่นที่มีประสบการณ์เคยเป็นนักแสดงอัมพาต “เสียงจริงตัวจริง” ก็พบว่า คนกลุ่มนี้เลือกที่จะต่อรองความหมาย เพื่อแสดงอัตลักษณ์ และจุดยืนในสังคมของพวกเขาบนโลกแห่งความจริงที่ต่างไปจากภาพบนจอแห่งโลกแฟนตาซี

นอกจากการปรับตัวของกลุ่มคนเล็กๆ อย่างเด็กและเยาวชนท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงแล้ว บรรดากลุ่มคนทำสื่อเองก็คือตัวอย่างของการต่อสู้เพื่อดำรงตนในสภาวะอันผันแปรในโลกวิชาชีพการผลิตสื่อเช่นกัน ดังที่เราสัมผัสได้จากบทความที่เหลืออีกสามเรื่อง เริ่มจากบทความวิจัยของ ชาตินรงค์ วิสูตรกุล ซึ่งหยิบยกกรณีของสื่อมวลชนที่เจาะกลุ่มเฉพาะอย่างหนังสือพิมพ์ภาษาจีนในประเทศไทย กับทิศทางและการปรับตัวในยุคความเปลี่ยนแปลงแห่งเทคโนโลยีดิจิทัล จากในยุคที่หนังสือพิมพ์จีนเคยเฟื่องฟูในประเทศไทยหลายทศวรรษก่อน จนปัจจุบันทยอยปิดกิจการเหลือเพียงไม่กี่ชื่อฉบับเท่านั้น ที่ยังวางจำหน่ายเป็นเล่มกระดาษ ผู้เขียนได้เก็บข้อมูลอย่างรอบด้าน และอธิบายถึงตัวแปรต่างๆ ทั้งในเชิงเศรษฐกิจและการเมืองที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่ของสื่อสิ่งพิมพ์ดังกล่าว รวมทั้งเสนอแนะแนวโน้มที่หนังสือพิมพ์จีนควรขยายฐานผู้อ่านคนไทยเชื้อสายจีนรุ่นใหม่ และขยายการสื่อสารไปสู่แพลตฟอร์มสื่อออนไลน์ในอนาคต

ตามมาด้วยบทความวิจัยของ วรลักษณ์ กล้าสุคนธ์ ที่เลือกศึกษาการปรับตัวของผู้เขียนบท (scriptwriter) ของไทย ในบริบทการเข้ามาของแพลตฟอร์มวิดีโอสตรีมมิงจากต่างประเทศ จากการสัมภาษณ์เจาะลึกกลุ่มตัวอย่างผู้เขียนบทจำนวนหนึ่ง ผู้เขียนได้สกัดตัวแปรหลักๆ ที่เอื้อให้ผู้เขียนบทออริจินัลซีรีส์ชาวไทยต้องปรับตัวในการทำงานที่ควรมีความเป็นสากล และเข้าใจเงื่อนไขการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมให้มากขึ้น ก่อนจะปิดท้ายกับบทความวิจัยของ ศील จิตต์มั่น และวิเชียร ลัทธิพงษ์พันธ์ ที่สนใจพัฒนาต้นแบบการสื่อสารเพื่อพัฒนาประสิทธิภาพการสรรหาและลดอัตราการลาออกของบุคลากรในธุรกิจโฆษณา ทั้งนี้ ด้วยเงื่อนไขที่อุตสาหกรรมโฆษณาปัจจุบันมีอัตราส่วนการลาออกและเปลี่ยนงานมากขึ้นเรื่อยๆ การออกแบบสารตั้งแต่ขั้นตอนการรับสมัครงานจึงเป็นช่องทางที่มีความสำคัญ ที่จะดึงดูดบุคลากรให้เข้าสู่องค์กรวิชาชีพ และเป็นทรัพยากรบุคคลที่มีประโยชน์สูงสุดต่อตนเองและองค์กรสื่อ

จากวลีที่ว่า “โลกใบใหญ่ใบเดิม กลับไม่เคยต้องเหงาใจ แค่นั่นนี่ยังมีเรอยู่ตรงนี้” วารสารวิชาการ วารสารศาสตร์ ฉบับสีม่วงลาเวนเดอร์เล่มนี้ได้ชี้ชวนให้เห็นทิศทางของการสื่อสารในการต่อสู้และปรับตัวของกลุ่มคนที่แปลกแยกหลากหลาย ตลอดจนการปรับตัวของกลุ่มคนทำงานสื่อในหลายแขนง รวมถึงชี้เป็นนัยให้เห็นเส้นทางที่รอคอยการศึกษาวิจัยและต่อยอดองค์ความรู้ออกไป เพื่อให้ “โลกใบใหญ่ใบนี้” ขับเคลื่อนด้วยการสื่อสารได้อย่างสร้างสรรค์และ “ไม่ต้องเหงาใจ” กันอีกต่อไป

สมสุข หินวิมาน

บรรณาธิการ